

Locul cultelor în sistemele de drept european

Pr. Dr. Patriciu VLAICU

Experiența europeană în domeniul raporturilor dintre State și culte se caracterizează printr-o diversitate ce trebuie să fie înțeleasă deoarece fiecare caz în parte pune în valoare contextul local și îmbogățește patrimoniul european. Declarația adoptată de către Conferința europeană de la Amsterdam din 1997 precizează că „Uniunea europeană nu prejudiciază statutul de care beneficiază, în virtutea dreptului național, Bisericile, asociațiile sau comunitățile religioase din statele membre”¹.

Chiar dacă nu există un regim european al cultelor, se vorbește din ce în ce mai mult despre conturarea trăsături specifice relațiilor dintre Stat Culte în Europa, care s-ar caracteriza printr-o varietate de manifestări a unor aspecte ce în general se regăsesc în majoritatea cazurilor:

- recunoașterea de drept sau de fapt a caracterului de interes public sau de utilitate publică a activității cultelor,
- Recunoașterea dreptului cultelor de a se organiza și a funcționa în mod autonom, în cadrul legalității
- Garantarea activă a libertății religioase și de cult,

Putem observa că Statele sunt preocupate să-și afirme suveranitatea dar în același timp viața religioasă din societate este luată în considerare ca un aspect important al vieții publice. Observăm de asemenea că Statele își limitează din ce în ce mai mult intervențiile în viața internă a cultelor, formulând uneori în mod explicit principiul autonomiei cultelor.

Pornind de la premiza că pentru echilibrul relațiilor dintre Stat și culte consolidarea autonomiei în dublu sens este în interesul Statelor și a cultelor, considerăm că este interesant să dezvoltăm analiza noastră observând aspecte legate de libertatea religioasă și de cult subliniind și contrastele care apar în legătură cu autonomia cultelor și interesul Statelor pentru a controla și uneori pentru a folosi capitalul de încredere al cultelor.

Vom aborda pentru început unele aspecte legate de înțelesul noțiunilor în cauză, analizând apoi această problemă în diferite sisteme juridice europene, observând și situații care pun în contrast autonomia cultelor și intervenția Statelor.

Clarificare terminologică

Atunci când vorbim despre Culte, ne referim la grupuri umane care sunt preocupate de valorile spirituale, iar prin activitatea lor urmăresc manifestarea trăirilor religioase. Aceste grupări sunt în general distincte, ceea ce le deosebește fiind conținutul doctrinar al concepțiilor lor și modul de manifestare a identității religioase. Numirea de cult provine de la faptul că aceste grupări au ca și prim scop adorarea divinității prin acte de cult. Astfel, am

¹ Vezi *Journal officiel*, n°C 340 din 10 nov. 1997

putea spune că toate grupările religioase care au un ritual de adorare pot să fie numite culte. În cazul în care vorbim de mai multe modalități sau maniere de adorare a unei divinități pe baza unor principii minimale comune, putem vorbi despre o religie. În cadrul acestei religii, pot să fie identificate culte și grupări religioase. În acest caz, cultul este o ramură distinctă a religiei, iar grupările religioase sunt în general entități fără personalitate juridică.

Pentru a înțelege diferențierea făcută la nivel european între *religie*, *cult* și *grupare religioasă*, putem să observăm cum este aplicată această metodă de distingere la nivelul creștinismului. Astfel creștinismul este considerat o religie, diferitele ramuri individualizate prin diferențe doctrinare și modul de manifestare sunt numite *culte creștine*, iar noile identități chiar fără să dețină o personalitate juridică, sunt numite grupări religioase².

În limbajul juridic-instituțional internațional s-a adoptat tacit termenul de Biserică pentru a desemna instituțiile cu caracter religios. Curtea Europeană pentru Drepturile Omului, printr-o decizie a sa din 8 martie 1976 (1) referitoare la “Biserici”, spune că: “O Biserică este o comunitate religioasă fondată pe o identitate sau pe o substanțială similitudine de convingeri”³. Această definiție este străină de realitatea istorică și doctrinară, deoarece identitatea sau similitudinea de convingeri nu este în nici un caz suficientă pentru desemnarea unei Biserici. O precizare care se dorește a fi o clarificare a terminologiei a făcut-o Madame E. O. Benito, raportor special al sub-comisiei de luptă împotriva măsurilor discriminatorii și de protecție a minorităților⁴ arătând că în limbajul juridic internațional, termenul de Biserică desemnează o organizație sau o comunitate de credincioși stabilă și instituționalizată, cu o administrație și o ierarhie clericală, care are un ansamblu de convingeri și de practici determinate, precum și un ritual bine stabilit. O astfel de definiție a termenului de *biserică* poate crea mari confuzii și este un semn al abordării strict juridice și sociologice a fenomenului religios.

Noțiunile de *Libertate a religiei* și *de autonomie a religiei* sunt folosite în legătură cu cea de *Libertate religioasă*. Această ultimă noțiune este utilizată pentru a desemna “dreptul de a exprima liber și public un act de credință personal într-o transcendență divină”⁵. Termenii definiției au fost explicați de Joël-Benoît d’Onorio care arată că libertatea religioasă vizează o libertate de relație cu divinitatea supremă. Chiar dacă în general este inclusă în noțiunea de “libertate de conștiință”, libertatea religioasă este considerată de juriști și canoniști ca formând o categorie distinctă și este necesară o diferențiere clară între simpla convingere și religiozitate, deoarece chiar dacă “toate ideile religioase sunt convingeri, nu toate convingerile sunt de natură religioasă”⁶.

Libertatea religioasă aduce în discuție un act de credință personal, care este rodul determinării conștiinței fiecăruia, iar pentru ca acest act de conștiință să fie personal, el trebuie să fie liber. O convingere impusă nu angajează în totalitate spiritul, nu este decât o manifestare exterioară. Printr-o violentare a conștiinței, pot să fie influențate statisticile, dar în nici un caz credința. Actul de credință liber și conștient realizat trebuie să poată fi manifestat public și comunitar.

² Evităm să folosim denumirea de sectă, deoarece conținutul acestei expresii este dificil de precizat în limbajul juridic internațional. Chiar dacă din punct de vedere teologic este posibilă folosirea acestui termen pentru unele grupări religioase desprinse din creștinism, în doctrina juridică internațională, o sectă este în conflict cu ordinea publică și bunele moravuri.

³ D7374/76 X c, Danemark 8 martie 1976 DR 5/160.

⁴ BENITO E. O, *Etude des droits des personnes appartenant aux minorités ethniques, religieuses et linguistiques*, Centre pour les Droits de l’Homme, Nations Unies, New York 1991, p. 5.

⁵ Joël-Benoît d’Onorio *La liberté religieuse, droit fondamental*, în *La liberté religieuse dans le monde*, Editions Universitaires, Paris, 1990.

⁶ Ibidem, p. 13.

Tradiția juridică include în conceptul de “libertate religioasă” ansamblul de drepturi relative la demersul religios al persoanei, pe planul individual și comunitar. Această libertate presupune în consecință libertatea de conștiință și de religie, libertatea de a învăța și de a-și manifesta credința în public sau în privat, libertatea de a comunica cu coreligionarii, înțelegându-se prin aceasta o comunicare și cu cei ce rezidă în afara frontierelor țării sale, de a exersa misiunea prin mijloace convenabile, de a se asocia și de a se organiza pe plan comunitar de o manieră autonomă⁷. Pentru ca dreptul la libertate religioasă să fie efectiv exersat, este important ca aceasta să fie recunoscută și garantată de către Stat. Această recunoaștere specifică ia o dublă formă, de garanție a libertății persoanelor și de garantare a libertății de manifestare a comunităților cu caracter religios. Particularitatea libertății religioase este că ea nu se lasă redusă la nici una din componentele care o constituie și care o presupun; la fel, ea face apel la libertatea de conștiință, dar nu se restrânge la sfera personală, ea nu se confundă în nici un caz cu libertatea de opinie sau libertatea filosofică, deoarece ea este libera adeziune la un adevăr revelat și profesat în comun.

Libertatea de religie ca și drept individual este recunoscută fără excepție și în integralitatea sa de către țările Uniunii Europene. Trebuie să observăm de asemenea o tendință generală de recunoaștere a dreptului la liberă determinare a cultelor. Cu toate că în unele sisteme marcate de tradițiile Bisericii de stat, organele autorității de stat rămân competente în ceea ce privește puterea de decizie finală în chestiuni pur religioase, toate cultele care nu doresc să se supună unui astfel de regim rămânând libere de a forma comunități distincte, de drept asociativ.

Relațiile Biserică-Stat în diferite țări din Uniunea Europeană sunt foarte legate de specificul istoric și cultural-religios al fiecărei națiuni și reprezintă un element intrinsec legat de fiecare configurație națională în particularitățile sale culturale și socio-politice. Libertatea religioasă fiind un element important al democrației, și element de bază în relațiile Biserică-Stat, problema pluralismului religios trebuie privită cu multă seriozitate. Intervenția directă a structurilor europene în acest domeniu al tipului de relație Biserică-Stat este dificilă, deoarece o astfel de intervenție ar putea fi comparată cu situația în care “o oarecare instituție vine să se amestece în sistemul politic propriu fiecărei țări”⁸.

Construcția europeană, în măsura în care ea atinge exercițiul suveranității politice, întâlnește inevitabil maniera de tratare a religiosului. Altfel spus, construcția europeană nu este fără incidente religioase. Aceasta poate fi constatată la nivelul Convenției Europene Pentru Drepturile Omului, la nivelul câtorva consecințe ale Uniunii Europene și la nivelul relațiilor Biserică-instituții europene⁹. Se pare că există o oarecare convergență în pofida tuturor diferențelor dintre sistemele de drept național.

Cea mai mare parte a instrumentelor juridice internaționale sau naționale relative la libertate în domeniul religios, plasează pe același plan libertățile de conștiință, de opinie, de religie și de convingeri, cu riscul de a reduce demersul religios la dimensiunea sa individuală și subiectivă. În realitate, aceasta este întotdeauna trăită în interiorul unei comunități de credință. Dreptul la libertate de conștiință religioasă nu va putea să se exerseze în domeniul religios dacă instituțiile comunitare ale vieții religioase nu vor putea funcționa liber. Această realitate ne trimite la o altă conexiune care trebuie făcută, adică cea între libertatea religioasă și autonomia instituțiilor cu caracter religios.

⁷ Mgr Roland Minnerath, « Les relations Eglise-Etat et la liberté de conscience — La position de l’Eglise catholique », în *Conscience et liberté* — Nr. 39, 1990, p. 113.

⁸ Mgr Roland Minnerath, *Op. cit.* p. 114.

⁹ Gerhard Robbers Etat et Eglises dans l’Union européenne, dans *Etat et Eglises dans l’Union européenne*, pag. 350.

Garanția de autonomie religioasă presupune ca Biserica și Statul să fie entități suverane, fiecare în domeniul său. Biserica nu are nici competența, nici misiunea de a administra problemele materiale ale unei națiuni, dar ea nu poate fi indiferentă la ceea ce se întâmplă. Statul nu are nici competența, nici misiunea de a conduce omul spre mântuire, dar are obligația de a nu împiedica dezvoltarea morală a cetățeanului. Recunoașterea reciprocă a sferelor de competență a Bisericii și a Statului este o garanție a aplicării principiului libertății religioase în societate.

Autonomia cultelor raportată la suveranitatea statelor

Putem observa că în țările în care a existat o concurență între puterea de Stat și cea bisericească, s-a generat un curent de neîncredere, anticlerical, și conținutul autonomiei este dominat de dorința de a elibera Statul de influența instituționalizată a religiei. Cercetătorul francez Jean Paul Willaime, atunci când vorbește de autonomie, o abordează în primul rând din perspectiva „autonomiei instanței statale față de culte”¹⁰.

În țările din Europa de Est, mai ales acolo unde Biserica ortodoxă este majoritară, situația a fost inversă. După eliberarea de dictatura comunistă cultele au început să își afirme autonomia în fața Statului și să solicite recunoașterea juridică a acestei autonomii.

Având în vedere criteriile de analiză prezentate mai sus, constatăm că în general stabilirea regimului cultelor ține cont de realitatea socio-culturală din fiecare țară. Sunt mai multe moduri de clasificare a tipurilor de raporturi dintre Stat și culte în Europa, fiecare tip fiind expresia unei analize dintr-un anumit punct de vedere. Am constatat că în toate tipurile de clasificare se observă ca un fir roșu influența religiei majoritare în stabilirea tipului de raport dintre Culte și Stat. Noi propunem o clasificare ce pune în evidență poziția cultului majoritar din fiecare țară. Astfel putem diferenția Regimul Bisericilor de Stat; Regimul concordatar sau de acorduri între Stat și culte; Regim de recunoaștere juridică a cultelor și Regimul de nerecunoaștere juridică a cultelor.

În Categoriile enunțate mai sus se poate distinge aspectul dominant: biserică de Stat cu diferitele forme de definiție juridică; raport concordatar, recunoaștere juridică, nerecunoaștere juridică, dar este vorba doar de o trăsătură a modului de manifestare a raportului dintre Stat și principalele culte. Toate țările democratice recunosc dreptul fundamental la viață religioasă privată sau în comunitate și în toate cazurile există modalități simple de dobândire a unei capacități juridice de bază. Diferențierea pe categorii este legată de regimul cultelor mai importante din punct de vedere istoric sau sociologic. Această diferențiere apare tocmai datorită faptului că Statul nu poate să nu ia în seamă aspectele de ordin subiectiv și chiar dacă își proclamă suveranitatea, în realitate, cultele importante au un cuvânt de spus în întreg procesul de legiferare, mai ales atunci când e vorba de regimul juridic al cultelor. Statul este autonom dar nu neapărat neutru și nu prea are cum să fie indiferent față de fenomenul religios.

¹⁰ Jean Paul Willaime, abordează problematica Separației dintre Biserică și Stat și a laicității a la Française ca o consecință a conflictelor de interese dintre puterea de Stat și Puterea religioasă. Vezi Jean Paul Willaime *Europe et religions, les enjeux du XXIème siècle*, Paris, Fayard, 2004

Chiar în societățile cu o foarte pronunțată separație între Stat și Culte, această separație nu poate fi considerată ca o dezinteresare, sau indiferență iar autonomia cultelor este afectată uneori de intervenții mai mult sau mai puțin vădite.

În cele ce urmează vom observa câteva aspecte legate de acest echilibru fragil între libertate, autonomie și intervenție statală, în cadrul principalelor sisteme juridice.

În țările în care există Cel puțin o Biserică de Stat

În țările în care există Cel puțin o Biserică de Stat, observăm o relație strânsă între Stat și cultul(e) respectiv (e), fără să poată fi vorba de fuziune totală sau separație totală. În Regatul Unit al Marii Britanii 26 episcopi sunt membri ai Camerei Lorzilor și adunările Bisericii fac parte dintre organele legislative ale țării. Preoții anglicani nu sunt numai clerici ci și magistrați. Biserica depinde de Stat, dar Biserica nu este subordonată în totalitate politicului, cum este cazul în Bisericile Scandinave luterane. Biserica este asociată politicului, așa cum se vede din reprezentarea politică a Bisericii în Camera Lorzilor. Astăzi sunt voci care în Anglia pun problema participării și a celorlalte culte în în acest for¹¹. În Anglia, reprezentanții cultelor nu sunt partizanii secularizării societății, deoarece ei se tem că aceasta ar aduce o indiferență a autorităților publice. Astfel se preferă o evoluție spre o societate multireligioasă decât spre o societate secularizată¹².

În țările Scandinave, chiar dacă există o puternică tradiție de subordonare a Bisericii luterane Statului, societatea secularizată face ca Statul să manifeste în fapt o autonomie față de Biserica Suedeză. În mod oficial Statul a trecut „la un regim de Separație între biserică și Stat”, sau cel puțin așa s-a prezentat evenimentul în occident, dar de fapt este vorba de o descentralizare, care este încă departe de a garanta autonomia bisericii, chiar dacă prin această schimbare de regim Statul își întărește autonomia.

Consiliile parohiale, alese prin vot universal și dominate politic exersează încă o foarte mare presiune asupra clerului. Noul regim a întărit puterea reprezentanților partidelor politice în consiliile parohiale, chiar a acelor care se declară necredincioși¹³. Biserica este nevoită să accepte această situație datorită faptului că nu are o independență financiară.

Am putea să abordăm și alte aspecte specifice acestui tip de raport Biserică Stat, în Danemarca și Finlanda și Grecia, dar din motive de timp ne rezumăm la a observa că în țările unde există un statut distinct cel puțin pentru una din Biserici, Statul își afirmă și își apără suveranitatea și autonomia, dar limitează în mod evident autonomia Cultelor în cauză. Cultele acceptă aceste limitări mai ales datorită faptului că fără sprijinul financiar al Statului nu ar fi capabile să își desfășoare activitatea în mod convenabil. În același timp statutul de Biserică de Stat nu garantează un sprijin financiar mai important. În Anglia, de exemplu, sprijinul Statului pentru întreținerea locașurilor de cult este mult inferior celui din Franța, Stat laic.

În sistemele concordatate

¹¹ Voir François Champion « De la diversité des pluralismes religieux », in *International Journal on Multicultural Societies*, Vol 1, n° 2, 1999, p. 49

¹² Ibidem.

¹³ Vezi Sten Hellegren in „L'Etat suedois se sépare de son Eglise „ in *Liberation*, 3 janvier 2000.

Cel de-al doilea tip de raport între Stat și culte, care pornește de la tradiția concordatară este prezent în țările în care influența Catolică este foarte mare: Italia, Spania, Portugalia, Germania, Luxemburg.

În cadrul acestui sistem, avantajele de care se bucura în principal Biserica Romano-catolică au fost extinse și la alte confesiuni, prin posibilitatea încheierii de acorduri între aceste confesiuni și Stat, cu respectul unei proceduri nu tocmai simple. În cazul statelor care au adoptat un astfel de sistem este evidentă voința legislativului de a ține cont de realitatea socio-culturală din țara respectivă. Libertatea religioasă este garantată prin accesul destul de ușor la o capacitate juridică culturală de bază, dar capacitatea culturală deplină determinată de acord poate să o dobândească doar un cult care dovedește o perenitate istorică stabilitate și caracterul de utilitate publică a activităților sale.

Articolul 16 din Constituția Spaniei precizează: „Autoritățile publice vor ține cont de credințele religioase existente și astfel vor întreține relații de cooperare cu Biserica catolică și cu celelalte confesiuni.” Legea pentru libertatea religioasă din 1980 face distincție între comunitățile religioase care au o înrădăcinare notorie în Spania și grupurile religioase instalate recent. În stabilirea relațiilor cu cultele, Spania folosește criteriul vechimii pe teritoriul Spaniei, acest criteriu determinând atitudinea Statului față de ele.

Constituția italiană din 27 decembrie 1947 a introdus noțiunea de preponderență a dreptului convențional în ceea ce privește viața religioasă. Articolul 7 proclamă independența și suveranitatea Statului și a Bisericii catolice, iar celelalte culte din Italia își dezvoltă relațiile cu Statul pe baza unor înțelegeri. Cu timpul, Italia a devenit un Stat multiconfesional, încheind mai multe înțelegeri cu diferite culte. Italia consideră că viața religioasă este utilă societății și că dezvoltarea dimensiunii religioase a omului consolidează coeziunea socială. Domnul Silvio Ferari spune că în cazul Italiei nu poate fi vorba despre o indiferență a Statului față de religii, ci de garantarea libertății religioase în cadrul unui regim de pluralism confesional. După părerea Domniei Sale, Italia nu este un Stat neutru nici în raport cu fenomenul religios sau nereligios, nici în raport cu diferitele confesiuni față de care se manifestă. Statul Italian nu aplică tuturor același tratament. El are o atitudine constructivă în ceea ce privește poziția sa față de culte, deoarece „este constient că o parte considerabilă a cetățenilor solicită satisfacerea nevoilor de interes religios”.¹⁴

Putem vorbi în cadrul acestei categorii de autonomie în relația dintre state și culte? Statul ține cont de legătura tradițională pe care o are cu Biserica catolică, dar Biserica catolică și celelalte culte semnatar ale acordurilor își limitează autonomia la prevederile acordului bilateral. Acordul aduce avantaje de ordin material și în ceea ce privește facilitarea anumitor activități, dar în același timp, având în vedere că procedura de modificare nu este foarte ușor de inițiat, Cultele semnatar sunt obligate să acorde un caracter stabil acordului în cauză și acest aspect poate avea consecințe directe asupra dinamismului Bisericii respective. Negocierea acordurilor are și un caracter politic care slăbește autonomia cultelor, dar poate să aducă avantaje speciale cultului semnatar.

Profesorul Francis Mesner observă că sistemele de drept convențional privilegiază în general Biserica catolică. Celelalte culte care semnează convenții au acces la un sprijin mai puțin important din partea Statului.

În cadrul sistemelor de recunoaștere a cultelor

¹⁴ Voir Silvio Ferari „Le principe de neutralité en Italie” in *Archives de sciences sociales des Religions*”, 101, 1998 p. 55

În țările unde există un regim de recunoaștere a cultelor, Statele acordă statutul de utilitate sau interes public în funcție de anumite criterii care sunt determinate prin lege. Sistemul de recunoaștere a cultelor nu contravine libertății religioase și de religie, deoarece accesul la capacitatea juridică culturală nu este condiționat de recunoaștere. Entitățile cu caracter religios au un acces relativ simplu la capacitatea culturală de bază care asigură libertatea de exprimare, de opțiune și de practică, recunoașterea având caracterul unei confirmări din partea Statului a caracterului de utilitate publică a cultului respectiv.

În Belgia, recunoașterea unui cult este de competența legislativului. În această țară au fost recunoscute pe cale legislativă șase culte (catholic protestant, Mozaic în sec XIX, anglican în 1870, Islamul în 1974, ortodox 1985).

Și în acest caz se observă că Statul are de drept sau de fapt libertatea de a limita aria cultelor recunoscute, fără însă ca aceasta să fie considerată ca discriminare.

În Franța, l'Alsace et la Moselle, unde este în vigoare sistemul concordatar, nici un cult nu a fost recunoscut de la începutul secolului XX, neexistând o procedură pentru această recunoaștere. Libertatea religiei și regimul cultelor fiind privite în mod general ca făcând parte din garanțiile fundamentale.

Austria care a semnat un concordat cu Sfântul Scaun în 1933 nu a extins dreptul convențional la celelalte culte, acestea din urmă relevând de regimul cultelor recunoscute. Legea din 10 ianuarie 1998 asociază recunoașterea legală, cea care exista până la această dată, cu exigențe suplimentare dând în același timp cultelor nerecunoscute posibilitatea de a obține capacitatea juridică. Din data de 10 ianuarie 1998, comunitățile religioase trebuie să îndeplinească mai multe condiții legate de vechimea prezenței în Austria și numărul de membri¹⁵.

Comunitățile nerecunoscute pot să obțină capacitatea juridică în cadrul asociativ în urma unei proceduri de înregistrare dacă acea comunitate dovedește că are cel puțin 300 de membri care sunt rezidenți în Austria. Grupările religioase înregistrate sunt considerate drept comunități religioase de către administrație și beneficiază de avantaje specifice colectivităților cu scop religios.

Acest sistem de recunoaștere a caracterului de utilitate publică a unor culte, poate să ușureze punerea în practică a principiului autonomiei cu condiția de a garanta accesul la capacitatea juridică culturală de bază printr-o procedură simplă. Recunoașterea nu impune cultelor o adaptare a organizării la exigențele Statului și nici nu impune anumite activități. Statul în virtutea suveranității sale este cel care constată ca prezența cultului respectiv are un aspect benefic și de utilitate generală și îi acordă capacitatea juridică culturală extinsă.

Poate fi vorba de o discriminare obligativitatea îndeplinirii anumitor criterii pentru obținerea Statului de cult recunoscut de utilitatea sau interes public? Atâta vreme cât sunt garantate libertatea religioasă și de religie, recunoașterea este doar un instrument al Statului de a susține activitățile de interes general și de a asigura un control de legalitate precum și o capacitate legitimă de a se asigura că avantajele și sprijinul Statului sunt folosite în interes comun și nu împotriva intereselor generale.

¹⁵ Se cere cultelor ce doresc să fie recunoscute să dovedească o vechime de 20 de ani pe teritoriul Austriei, dintre care 10 ca și confesiune înregistrată și să aibă ca membri cel puțin 2% din populația austriacă, conform statisticilor ultimului recensământ. O altă cerință este ca acea comunitate să aibă o atitudine pozitivă față de societate și Stat. Și să nu întrețină situații conflictuale cu altecomunități religioase.

În sistemele juridice de Separare rigidă dintre Biserică și Stat

Acest al treilea sistem, implică uneori nerecunoașterea Statutului juridic al cultelor și pornește de la noțiunea de separație dintre Stat și Culte care uneori este secundată de noțiunea de neutralitate. Acest sistem se regăsește în Franța, Olanda și în Irlanda, dar conținutul și aplicarea lui variază foarte mult de la o țară la alta.

Nerecunoașterea juridică a cultelor nu înseamnă nicidecum o indiferență religioasă din partea Statelor respective și nu este în mod obligatoriu o manifestare a neutralității. Nerecunoașterea juridică este o nerecunoaștere de drept dar nu și de fapt.

Republica Irlandei asociază absența unui Statut juridic pentru culte cu menționarea Sfintei Treimi în preambulul constituției. Cultele se organizează în cadrul dreptului comun în respectul principiului autonomiei garantat prin articolul 44 din Constituție¹⁶. Scolile primare și secundare în majoritate catolice, au în programele analitice religia ca disciplină distinctă. Personalul clerical este supus regulilor dreptului muncii, dar în cazul în care nu există un contract de muncă, din cauza misiunii specifice exersate de persoanele respective, statul recunoaște această excepție.

În Olanda cultele nu sunt recunoscute din punct de vedere juridic, dar există o recunoaștere de fapt, iar Statul are dreptul să intervină pentru a finanța cultele.

În Franța, deși cultele nu sunt recunoscute juridic, ele fiind obligate să se organizeze ca asociații pentru a avea capacitate juridică, unele culte sunt recunoscute din punct de vedere social și „mediatic Prin intermediul contractelor de asociere prevăzute de legea Debré, din 1959, instituțiile școlare confesionale sunt recunoscute ca participând la Serviciul Public al Educației naționale. În domeniile activității sociale, mai multe instituții cu caracter confesional își aduc contribuții recunoscute ca fiind de utilitate publică. Statul recunoaște utilitatea socială a unor asociații culturale prin avantaje fiscale dacă asociația culturală respectivă îndeplinește condițiile cerute de către lege. Statul acordă timp de antenă principalelor culte pe canalele publice de radio și televiziune.

În situații delicate, Statul francez a folosit influența cultelor pentru a rezolva anumite aspecte de politică internă sau externă. Un caz elocvent în acest sens este cel din Noua Caledonie, din 1988, când din delegația Franței au făcut parte reprezentanți ai cultelor catolic și protestant și o personalitate marcantă a francmasoneriei.¹⁷ Reprezentanții cultelor sunt asociați în instanțele consultative cum este *Consiliul național de etică și științele vieții (1983)* sau *Consiliul Național pentru Sida (1989)*. În 2002 Primul Ministru Francez a inaugurat „o procedură periodică de concertare cu autoritățile Bisericii Catolice”. Autoritățile politice iau parte la manifestările *Consiliului reprezentativ al instituțiilor evreești din Franța*”. Minsitrul de Interne al Franței a fost cel care a jucat un rol foarte important în organizarea *Consiliului Francez al Cultului Musulman*. Dna Profesor Brigitte Basdevant Gaudemet afirmă că în Franța nu se poate vorbi de o indiferență a Statului față de culte. Fiind vorba de o realitate majoră a

¹⁶ Textul Constituției Republicii Irlanda nu folosește cuvântul *autonomie*, dar articolul 44 prezintă garanții pentru autonomia cultelor.

¹⁷ Voir Jean Paul Willaime, op cit.

societății, Statul se preocupă în mod natural de viața cultelor având o concepție despre societate bazată pe relații sociale lipsite de tensiuni și conflict¹⁸.

În Franța cercetătorii afirmă din ce în ce mai des ca separația dintre Stat și culte trebuie să treacă de la epoca de abținere la o laicitate de recunoaștere. M J P Willaime afirmă că « În mod paradoxal o laicitate de abținere contribuie la radicalizarea comunităților ca sens și ca identitate, în timp ce laicitatea de recunoaștere contribuie la vitalitate dezbaterilor democratice.»

Chiar și în cadrul acestor țări autonomia cultelor are un conținut variabil, Statul rezervându-și un drept mai mult sau mai puțin concretizat în texte cu valoare juridică prin care exercită o influență concretă asupra vieții religioase.

În Franța, unde în majoritatea departamentelor cultele nu sunt recunoscute din punct de vedere juridic, laicitatea și neutralitatea Statului fiind considerată ca o valoare republicană ce nu se discută, Statul numeste prin președintele său Episcopul Strasburgului iar numirea episcopilor din cele trei departamente din Estul Franței se face cu acordul guvernului. Dacă această situație poate fi justificată având în vedere excepția de aplicare a regimului concordatar în Alsace Moselle observăm o limitare de fapt a autonomiei cultelor chiar în Franța laică. Numirea episcopilor Bisericii catolice în restul Franței este de competența Sfântului Scaun. Cu toate acestea, înainte ca un episcop să fie numit, Nunțiatul apostolică consultă Guvernul pentru a vedea dacă acesta nu are obiecții în legătură cu candidatul prevăzut¹⁹. Biserica romano-catolică, pentru a-și asigura o bună desfășurare a activității sale a fost dispusă să-și restrângă autonomia. Acest sistem de înțelegere prealabilă funcționează și la această oră și a revenit în atenția opiniei publice de curând, cu ocazia numirii noului Arhiepiscop al Parisului.

Chiar în Franța, Statul în care există o separație foarte rigidă, sunt cercetători care constată că nu poate fi vorba de o egalitate de fapt a cultelor Biserica romano-catolică bucurându-se deo poziție privilegiată. Acest tratament este considerat firesc având în vedere că Franța este o țară de tradiție catolică și astfel istoria și situația sociologică constituie fără îndoială explicația unui tratament de fapt mai favorabil Bisericii romano-catolice.²⁰

Situații în care Statul exercită o influență „nescrisă” asupra cultelor pot fi constatate peste tot unde există administrare politică a sprijinului material acordat de către Stat susținerii vieții religioase. Cultele ele însele sunt conștiente de aceste limite ale autonomiei și le tolerează având în vedere că fără sprijinul Statului le-ar fi imposibil să își desfășoare activitatea în condiții satisfăcătoare.

Chiar dacă în general Statul își ia măsuri de apărare față de influența politică a cultelor, influența cultelor în societate este evidentă și are consecințe asupra comportamentului politic. Statele sunt interesate să obțină avantaje de imagine de pe urma

¹⁸ Voir Brigitte GAUDEMET-BASDEVANT La jurisprudence constitutionnelle en matière de liberté confessionnelle et le régime juridique des cultes ; Rapport du Conseil constitutionnel français, Université Paris Sud, Jean MONNET, Novembre 1998, p.32

¹⁹ la data de 20 mai 1921 a fost stabilit un Modus Vivendi între Vatican și Franța, prin care Guvernului francez i s-a recunoscut un drept de supraveghere asupra desemnării episcopilor în Franța.

²⁰ Voir Prof B B Gaudemet op. Cit p. 29

raportului cu religiile mai ales acolo unde acestea se bucură de încrederea populației. Am putut observa că există o tentație generală de intervenție a Statului în viața cultelor, chiar și acolo unde sistemul constituțional prevede o separație categorică între Stat și Culte. Dacă această intervenție poate să fie tolerată în unele țări datorită aspectelor istorice și de ordin socio-cultural, acolo unde autonomia cultelor este un principiu constituțional cum este cazul României, găsirea unei soluții pentru punerea în practică a acestei autonomii devine o obligație constituțională.

Autonomia cultelor poate să fie efectivă în condițiile în care Statul ar renunța la instrumentalizarea politică a sprijinului acordat cultelor. O Mare parte din sprijinul acordat și care adesea este considerat un favor făcut cultelor, nu este altceva decât o obligație constituțională a Statului.

Statul garantează libertatea religioasă, și prin această garantare, el trebuie să asigure condițiile pentru exercitarea ei. Acolo unde lipsesc condițiile de manifestare și libera circulație este restricționată persoanele în cauză ne putând să participe la asistența religioasă asigurată de culte: în armată, spitale, închisori, instituții de asistență socială și internate, Statul este obligat să creeze condițiile de exercitare a libertății religioase. Această sprijinire nu este un favor acordat cultelor ci este o asumare a obligației constituționale.

Prin Constituție Statul este garantul conservării patrimoniului istoric și cultural. Astfel, restaurarea și conservarea Patrimoniului bisericesc clasat nu este un favor acordat cultelor ci o responsabilitate a Statului.

Sprijinirea cultelor pentru funcționarea lor este o susținere a unei activități ce este solicitată de un segment important al societății.

În concluzie putem reține câteva aspecte de ordin general care marchează diferitele sisteme de relații dintre Stat și culte în Europa.

1. Libertatea religioasă are o componentă ce depășește domeniul privat ea fiind și un drept colectiv ce presupune libertate de manifestare de expresie și de cult.

2. Există o diferență de abordare a problematicii autonomiei cultelor, în funcție de contextul socio-cultural. În funcție de acesta predomină preocuparea Statului pentru a-și manifesta autonomia față de culte sau preocuparea cultelor de a-și consolida autonomia.

3. În toate țările europene regimul juridic al cultelor este reglementat ținându-se cont de poziția cultului majoritar.

4. Autonomia Statului față de culte nu înseamnă neapărat neutralitate și în nici un caz indiferență față de fenomenul religios.

5. Există o tentație din partea Statului de a expluata politic și electoral influența cultelor, iar cultele depinzând de sprijinul financiar acordat de Stat sunt constrânse să accepte un „modus vivendi” care le limitează autonomia.

6. Statul are obligația de a crea condițiile pentru o reală autonomie a cultelor acolo unde acesta este formulată ca principiu. Garantând libertatea religioasă și recunoscând caracterul de interes public al activității cultelor, sprijinul Statului nu este un favor politic care asteaptă recunoștință și susținere electorală, ci este o obligație care răspunde unei nevoi sociale generale.